

تجرباتی

از تحول بنیادین تا تغییر کتاب‌های درسی ۱۸ / لیلا سلیقه‌دار
 داستان آفرینش ۲۱ / سعیده اصلاحی
 پرورش طنز نویسی ۲۲ / معصومه خالقی
 کتاب‌های درسی مؤلفان، نقد آموزگاران ۲۲ / مریم‌السادات ذوالفقاری
 بامهربانان! ۲۴ / زلیخا فتحی
 آبی یا سیاه؟ ۲۴ / حبیب درخشان پور
 تجربه‌های خاص ۲۵ / ابراهیم اصلانی
 ماجرای کفش و کفاشی ۲۵ / مریم مبشری
 داستان‌های مهرگان: تخت جمشید ۲۶ / شهین صادقی
 املا بدون ترس! ۲۶ / مریم عباسی
 ارتقای آموزش املا = چند روش دیگر + ۱۱ ۲۷ / سیمین نقش
 خوش‌نویسی براساس مدل چهار خط ۲۸ / مهدی قیداری
 آیا این یک ادعا است ۲۸ / علی‌اکبر عبدالله‌زاده
 روش‌های انفجاری در تدریس ۳۱ / محمدحسین ملکیان
 بیسکویت در خدمت آموزش ۳۱ / منصوره متولی
 زنگ گنجشک ۳۲ / اکرم احمدی

تجرباتی

۸

آموزش ابتدایی
 دوهی ۱۶ - شماره‌ی ۴
 دی ۹۱

گپ و گفتی با آموزگاران، یک سال پس از
تغییرات کتاب‌های درسی پایه‌ی اول ابتدایی

از تحول بنیادین تا تغییر کتاب‌های درسی

دکتر لیلا سلیقه‌دار

عضو شورای برنامه‌ریزی مجله

اشاره

از زمانی که پای تحول در آموزش و پرورش به کتاب‌های کلاس اول رسید، بیش از هر تغییر دیگری ذهن همه‌ی معلمان و دیگر عوامل مرتبط با دانش‌آموزان را به خود جلب کرد؛ زیرا تغییر در کلاس اول برابر با تغییر در سایر پایه‌ها و کتاب‌های درسی است. از این رو و با توجه به اهمیت این تحول، با تعدادی از آموزگاران گفت‌وگو کرده‌ایم که گزارش آن در ادامه آمده است. پس از این میزگرد نوشته‌ای از یک خانم آموزگار را هم در صفحه‌های ۲۲ و ۲۳ خواهید خواند. این میزگرد در شماره‌ی ۵ هم ادامه خواهد یافت.

گفت‌وگو بدون هیچ پرسشی آغاز شد. همه‌ی حاضران از موضوع بحث مطلع بودند و تمایل داشتند میزان موافقت و مخالفت خود با تغییرات کتاب درسی ابتدایی، به ویژه در پایه‌ی اول، را براساس تجربه‌ی خود اعلام کنند.

نصرآبادی اولین کسی است که نظر موافق خود را اعلام می‌کند. او می‌گوید: «من با این نوع تغییرات موافقم؛ چون به تحرک بیشتر منجر می‌گردد و موجب می‌شود که معلمان بیشتر مطالعه کنند. ممکن است این تغییر با مخالفت و نگاه متعصبانه برخی از معلمان هم روبه‌رو شود که به عقیده‌ی من این مخالفت به نگاه کلیشه‌ای که در گذشته بوده و ذهن ما هم به نوعی به آن عادت کرده است، برمی‌گردد. به هر حال، باید پذیرفت که ترک آن چه به آن عادت کرده‌ایم، کار چندان ساده‌ای نیست.»

غفوری با بخش اول نظر نصرآبادی موافق است. او عقیده‌ی خود را این‌طور بیان می‌کند: «کتاب ریاضی پایه‌ی اول ابتدایی حدود سه دهه بود که تغییری نکرده بود، اما زمان تنها نشان‌دهنده‌ی ضرورت تغییر نیست بلکه می‌توان به نتایج آزمون «تیمز» هم اشاره کرد که در آنجا عملکرد دانش‌آموزان ضعیف بود. باید محتوای آموزشی تغییر می‌کرد تا دانش‌آموزان هم تغییر کنند و از حفظ کردن صرف به سوی یادگیری عمیق بروند. به نظر من این امکان تا اندازه‌ی زیادی در کتاب جدید فراهم شده است اما این که برخی معلمان با تغییر کتاب موافق نیستند، به عقیده‌ی من به این دلیل است که به درستی توجیه نمی‌شوند. برای

مهمانان این گپ و گفت:

عصمت‌السادات صفوی آموزگار پایه‌ی اول، کارشناس آموزش ابتدایی با ۲۳ سال سابقه، سرگروه پایه‌ی اول ابتدایی در آموزش و پرورش منطقه‌ی ۱۵ شهر تهران.
معصومه نصرآبادی مدیر دبستان بیت‌الهدی واقع در منطقه‌ی ۱۵ آموزش و پرورش تهران، دارای ۲۴ سال سابقه و تجربه‌ی تدریس، کارشناس ارشد برنامه‌ریزی درسی.
مژگان غفوری محسنی کارشناس آموزش ابتدایی با ۲۶ سال سابقه‌ی تدریس، آموزگار پایه‌ی اول دبستان امام سجاده (ع).

سمیه قربانعلی زاده پژوهی آموزگار پایه‌ی اول ابتدایی در دبستان هاجر منطقه‌ی نه شهر تهران با ۱۴ سال سابقه‌ی آموزشی
زهرا شیخ‌عباسی آموزگار پایه‌ی اول دبستان دکتر شهیدی (شاهد) منطقه‌ی ۱۶ با ۱۲ سال سابقه‌ی تدریس.
کتایون احمدی آموزگار پایه‌ی اول دبستان دخترانه‌ی حافظ واقع در منطقه‌ی ۱۵ آموزش و پرورش تهران دارای ۲۲ سال سابقه‌ی آموزشی.

معلمان شرکت کننده در میزگرد

غفوری پاسخ می‌دهد: «همان‌طور که قبلاً هم اشاره کردم، براساس محتوای تولیدشده، دانش‌آموزان نقش فعال‌تری دارند و از آنچه در دست‌رسشان است، بیشتر برای یادگیری و آموزش استفاده می‌کنند»

دیگر ویژگی مثبت در کتاب، ترتیب مطالب از آسان به مشکل است که تا انتهای سال نتیجه‌ی خوبی را که محصول پیشرفت دانش‌آموزان است، به همراه می‌آورد.

من در مقایسه‌ی دانش‌آموزان نسبت به گذشته احساس می‌کنم کتاب فارسی هم موفق بوده و موجب افزایش دایره‌ی واژگان دانش‌آموزانم شده است. درباره‌ی کتاب علوم تجربی هم وضع به همین شکل است. از اهداف این کتاب، ایجاد علاقه‌مندی در دانش‌آموزان برای انجام دادن آزمایش است که در کلاس شاهد آن بوده‌ام.»

نصرآبادی که همراه خود نظرات چهار آموزگار پایه‌ی اول ابتدایی مدرسه را نیز آورده است، رشته‌ی سخن را به دست می‌گیرد و می‌گوید: «به عقیده‌ی هر چهار همکارم، تغییرات کتاب ریاضی و حجم و تنوع مطالب مندرج در آن بسیار زیاد بوده است؛ تا جایی که آن‌ها مجبور شده‌اند زمان بیشتری را به این کتاب اختصاص دهند و عملاً از زمان

مثال، هنگامی که کتاب ریاضی تغییر کرد، دی‌وی‌دی‌های ارائه شده، نیازهای معلم را رفع نمی‌کرد. کتاب راهنما نبود و برخی از دوره‌ها زمانی برگزار می‌شد که مدتی از سال تحصیلی گذشته بود. بدیهی است که این‌ها همان موانعی هستند که به مخالفت عده‌ای از معلمان هم منجر می‌شود.»

صفوی نگاه دیگری به این مقوله دارد. او می‌گوید: «اطلاع‌رسانی‌ها بسیار ضعیف بود. در تغییر کتاب اول ریاضی، من به عنوان مدرس مشغول کار بودم و در برخورد با معلمان این احساس را از بیان و رفتار آن‌ها دریافت می‌کردم که برای این تغییر به حساب نیامده‌اند. بهتر این است که درباره‌ی تغییرات جلسات مستمری تشکیل شود و مراتب در زمان مناسب به اطلاع سرگروه‌ها و مسئولان برسد و از این طریق نیز به معلمان انتقال داده شود. همچنین داشتن دوره‌های آزمایشی در جریان اعمال تغییرات ضروری است.»

کتاب‌های جدید در کفهی ترازو

با همه‌ی این‌ها آیا نکات مثبتی در کتاب تغییر یافته‌ی ریاضی اول ابتدایی هست که بتوان به آن اشاره کرد؟

تصویرگر: فریادبندی

تحولات بنیادی

است. او معتقد است که یادگیری ریاضی، به‌ویژه با رویکرد جدید، برای دختران سخت‌تر از پسران است اما پژوهی با رد این موضوع، به افزایش سواد خانواده‌ها و نیز هوشمندسازی کلاس‌های درس اشاره می‌کند و این عوامل را موجب تساوی یادگیری هر دو جنس و حتی افزایش آن نسبت به قبل می‌داند.

غفوری می‌گوید: «قابل پذیرش است که در حال حاضر هوشمندسازی در معنای تجهیزات و سخت‌افزاری آن به اندازه‌ی لازم در کلاس‌های درس رشد نداشته است اما به این معنا نیست که از همین مقدار کم هم نباید استفاده کنیم. به عقیده‌ی من برخی مفاهیم از طریق به کارگیری ابزارهای الکترونیکی قابلیت یادگیری ماندگارتری دارند و به همین دلیل، بهره‌گیری از این امکانات نباید از نظر معلم مخفی بماند.»

از شلوغی کلاس تا شلوغی کتاب

شیخ‌عباسی که با نظرات مطرح شده موافقت دارد، به دو شلوغی غیرقابل قبول در کار خود اشاره می‌کند: «شلوغی دانش‌آموزان در کلاس و جمعیت زیاد آنان یکی از مواردی است که گذشته از محتوا و نوع آموزش، تأثیر فراوانی در کار ما دارد، اما نکته‌ی مهم درباره‌ی کتاب ریاضی جدید، شلوغی خود کتاب است.

در بسیاری موارد وقتی معلم با کتاب دچار مشکل شده و نتوانسته است به درستی با آن روبه‌رو شود، این حس خود را به هر شکل به دانش‌آموز خود منتقل کرده و دانش‌آموز هم در درس دچار مشکل شده است.

یکی از موارد غیرقابل کتمان در کتاب ریاضی این است که به دانش‌آموزانی که مشکل کوررنگی یا انحراف چشم دارند، توجهی نشده است و در اغلب صفحات، این دسته از دانش‌آموزان مشکل دارند. این در حالی است که می‌بایست زمینه‌های لازم برای برخورداری تمام دانش‌آموزان از مفاهیم و تمرین‌های کتاب فراهم شود.»

نصرآبادی هم به کم بودن تعداد تمرین‌ها برای جمع دو رقمی اشاره می‌کند. در این میان پژوهی کاملاً با مشکلات ذکر شده درباره‌ی کتاب ریاضی اول موافق است اما آن‌ها را کافی نمی‌داند و اضافه می‌کند: «من ۱۱ سال کتاب قبل را تدریس کرده‌ام اما تجربه‌ام نشان می‌دهد که کتاب جدید برای بچه‌ها جذاب‌تر است. تصاویر و کار با

دروس دیگر کاسته شده است. براساس مسئله‌ی به وجود آمده، ما مجبور شدیم در تابستان برای دانش‌آموزان دوره‌های روخوانی برگزار کنیم که ضعف آن‌ها را از بین ببرد. همین امر موجب این نتیجه‌گیری شده است که پیشنهاد کنیم تنوع و حجم مطالب در کتاب ریاضی اول کمتر شود.»

اشاره به حجم و تنوع زیاد مطالب در کتاب ریاضی اول برای صفوی یادآور نکات دیگر در رابطه با این کتاب است: «به عقیده‌ی من اهداف مندرج در کتاب ریاضی اول زیاد است؛ تا جایی که حتی در یک صفحه سه تا چهار هدف گنجانده شده است. البته همه‌ی آن‌ها حاصل می‌شوند اما با فشار و کاستن از زمان سایر دروس. همین مسئله موجب شده است که صفحات کتاب شلوغ به نظر برسند.»

اما ذهن غفوری هم چنان معطوف به محسنات تغییرات کتاب ریاضی اول است. او در این رابطه ادامه می‌دهد: «یکی از ویژگی‌های مثبت کتاب این است که در آن تنوع ابزار لحاظ شده است؛ مانند استفاده از انگشت‌ها، چوب خط و چینه. به این ترتیب هر سه سبک یادگیری کلامی، تصویری و دست‌ورزی مورد نظر هستند. به سبب این تنوع دانش‌آموز برای محاسبات ذهنی زودتر آماده می‌شود.»

صفوی نظر غفوری را تأیید می‌کند و می‌افزاید: «این نتیجه را در کار دانش‌آموزان کاملاً احساس کرده‌ام. محاسبات ذهنی را راحت‌تر از گذشته انجام می‌دهند و بی‌ارتباط نیست اگر این مسئله را به استفاده از انگشتان دست در مراحل اولیه‌ی محاسبات مربوط بدانیم.»

غفوری برای تکمیل گفته‌ی خود، از انگشتان دست به عنوان «ابزار همیشه در دسترس» یاد می‌کند و آزادی دانش‌آموزان در به کارگیری آن را در کلاس ریاضی نقطه‌ی قوت می‌داند.

تغییرات ضروری

در نقد و بررسی بیشتر کتاب به مواردی که به نظر می‌آید نیاز به تغییر دارند هم رسیدیم. به نظر صفوی، جدول‌های سودوکو بسیار مناسب‌اند، اما بهتر است با شروع ساده‌تر و کمتر در کتاب بیایند. همچنین او آغاز یادگیری الگو و تقارن را در دوره‌ی پیش‌دستانی لازم می‌داند و معتقد است که پیش‌نیاز یادگیری آن در پایه‌ی اول ابتدایی است.

غفوری هم تمرین‌های مرتبط با مقایسه‌ی طول را در کتاب مناسب نمی‌داند. در این میان، نظر شیخ‌عباسی بسیار متفاوت

داستان آفرینش

سعیده اصلاحی

آموزگار دبستان شهیدمحراب مدنی، منطقه‌ی ۱۵ تهران

دنیا پر از سایه‌روشن است... پر از تضادهای تماشایی.

این سو برف و آن سو آفتاب ...

این گوشه دریا و آن گوشه کویر ...

این جا درخت و آن جا خار...

از خودم می‌پرسم: «من به کدام یک از اتفاقات رنگارنگ دنیا شبیه هستم. به رنگ زمستانم یا به رنگ ارغوانی پاییز؟... به لهجه‌ی قناری حرف می‌زنم

یا به زبان دریا؟

چشمم تا کجای دنیا را می‌بیند و دستم به کدام ستاره نزدیک‌تر است؟»

... در اطرافم همه چیز در حال تغییر و دگرگونی است و طبیعت لحظه به لحظه از رنگی به رنگ دیگر درمی‌آید.

اما تمام این تغییرات در نهایت سازگاری در کنار هم رخ می‌دهند، باران و آفتاب... زمستان و بهار... خواب و بیداری... شادی و غم... زندگی و مرگ... مثل یک داستان دنباله‌دار و هدفمند ادامه دارند و این، داستان آفرینش است که به قلمی زرین و هستی‌بخش، سرنوشت هر جان‌دار و بی‌جان را رقم زده است. کافی است اراده کند تا آن‌چه نیکوتر است رخ دهد. اراده‌ی قدسی او برای آفریدگانش بر بهترین‌ها و پربرترین‌ها قرار خواهد گرفت. «ثُمَّ أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ» فرمان نافذ خدا چون اراده‌ی چیزی کند به محض این که بگوید «موجود باش»، خواهد شد. (سوره‌ی یاسین، آیه‌ی ۸۲).

تصویرگر: بیتوم موسوی

انگشت هر دو، مورد علاقه‌ی آن‌هاست و این که می‌توانند بدن خود را حرکت دهند، برایشان جالب است. والدین هم از کتاب بسیار استقبال کرده‌اند.

یکی دیگر از موارد مثبت کتاب، بخش الگویابی است که بسیار قابل توجه است. متأسفانه دانش‌آموزان ایرانی با وجود این که در محیطی با تنوع رنگی بسیار زندگی می‌کنند، به این تنوع کمتر توجه دارند یا از آن استفاده نمی‌کنند. با طرح فرش که در کتاب آمده است، این توجه افزایش پیدا می‌کند. من از دانش‌آموزانم خواستم نمونه‌های دیگری از طرح فرش را در دفتر شطرنجی خود بکشند و به کلاس بیاورند. این نمونه‌ها بسیار دیدنی هستند و به این ترتیب، یکی از اهداف این کتاب به تحقق می‌رسد.

با همه‌ی این‌ها نمی‌توانیم از معایب کتاب که تعدادی از آن‌ها را همکاران مطرح کردند، چشم‌پوشی کنیم. در کلاس من کتاب، سه روز مانده به آخر سال تمام شد. دلیل آن حجم و تنوع بالای مطالب درسی در کتاب ریاضی و نیز تعطیلی پنج‌شنبه‌ها بود. شاید راهکارهایی چون تهیه‌ی کتاب کار برای این درس یا این که در هر دو صفحه‌ی کتاب به یک موضوع پرداخته شود، مفید باشد. یک صفحه معرفی موضوع باشد و صفحه‌ی بعد تمرین مربوط به آن‌ها تا دانش‌آموز بتواند مسئله‌ها را حل کند.»

تجربه‌ها سخن می‌گویند

داشتن دفتر شطرنجی دانش‌آموزان برای برخی از معلمان آشنا بود و آن را برای کار در کلاس به ویژه صفحاتی که الگوها جای مناسبی در کتاب نداشتند، مؤثر ارزیابی می‌کردند. این پیشنهاد موجب شد صفوی هم تجربه‌ی خود را با دیگران به اشتراک بگذارد؛ تجربه‌ای که با استقبال زیادی هم مواجه شد: «ما برای جمع و جدول یکی ده‌تایی، اعداد را از صفر تا صد نوشتیم. نام هر دانش‌آموز هم روی آن برگه، که پرس نرم شده است، وجود دارد. حالا برای تمرین پنج تا پنج تا جلو می‌روند و کار را روی این برگه انجام می‌دهند و با ماژیک علامت می‌زنند. این کار موجب دید سریع آن‌ها می‌شود. هرچه بیشتر تمرین می‌کنند، مهارت آن‌ها برای حرکت چشمی روی صفحه افزایش می‌یابد. در مجموع به نظرم داشتن خلاقیت در کار لازم و ضروری است. متأسفانه در حال حاضر برخی از افراد شیوه‌های موفقیت خود را از دیگران پنهان می‌کنند. این کار به هر دلیل موجب می‌شود یک کار خوب به یک کلاس محدود شود و دیگران نتوانند از آن بهره‌ای ببرند و البته خود آن کار هم کامل نشود.»

پژوهی برای رفع این نقیصه پیشنهاد می‌دهد که دست‌کم برای کتاب‌های جدیدالتألیف دو ماه یک بار کلاس ضمن خدمت برگزار شود و در آن به تبادل تجربه‌ها تکیه و توجه شود.

از این پیشنهاد هم استقبال فراوانی می‌شود اما هم‌چنان تجربه‌ها و پیشنهادهای ارزشمندی مانده است که در شماره‌ی بعدی این گپ‌وگفت به آن‌ها اشاره خواهد شد.

کتاب‌های درسی مؤلفان نقد آموزگاران

مریم السادات ذوالفقاری

آموزگار پایه‌ی اول

نگاهی بر کتاب جدید التالیف «ریاضی» پایه‌ی اول ابتدایی

هدف از آموزش ریاضی در دوره‌ی ابتدایی، آموزش مفاهیم ریاضی و پرورش توانایی‌های ذهنی کودکان است. اگر دانش‌آموزان فقط قواعد را حفظ کنند، بدون درک و تمرین لازم، به زودی درس را فراموش می‌کنند اما اگر یادگیری مستمر و شاداب و متنوع باشد، از خشکی مطالب و کلاس کاسته می‌شود. از نظر پیاژه «محتوای آموزشی باید قدرت جذب کودک را داشته باشد وگرنه به هیچ‌وجه یاد گرفته نمی‌شود.»

نظریه‌ی گشتالت

در مقدمه‌ی کتاب می‌خوانیم: «هر بخش کتاب با یک لوحه‌ی تصویری که در برگرفته‌ی مفاهیم کلی آن بخش است، آغاز می‌شود.» از این رو به نظر می‌رسد مؤلفان به نظریه‌ی گشتالت نظر داشته‌اند.

در نظریه‌ی گشتالت می‌بینیم که:

- ابتدا یک «بینش کلی» به موضوع داده می‌شود. سپس وارد جزئیات می‌شوند.
- در هر موضوع باید وسایل موقعیت‌های رسیدن به بینش شناسایی شود.
- خود دانش‌آموز به کشف روابط می‌رسد و در این راه، هدایت او در سرلوحه‌ی کارهای مربی قرار دارد.
- در همه‌ی زمینه‌ها به یادگیری تجربی قبلی او توجه می‌شود.

پرورش طنز نویسی

معصومه خالقی

آموزگار پایه‌ی پنجم دبستان طالبیان، کاشان

برای علاقه‌مند کردن بچه‌ها به طنز نویسی و ایجاد فضایی شاد در کلاس درس، از بچه‌ها می‌خواهم در منزل با استفاده از کلمات دشوار درس جدید و به کار بردن دو یا سه کلمه، جمله‌های خنده‌دار بنویسند. آنان با فکر کردن می‌توانند کلمات جدید و ناآشنای درس تازه را در قالب جملات طنز به یکدیگر ربط دهند. حتی برخی از آن‌ها موفق می‌شوند جمله‌ی خود را به چند جمله افزایش دهند و مقدمات تشکیل داستانک یا لطیفه‌ی طنز را فراهم آورند. دو نمونه از جملات نوشته شده توسط بچه‌ها این‌گونه است (کلمه‌های برجسته شده، همان کلمات جدید یا مشکل درس تازه است):

– خاله سوسکه با موفقیت دماغش را عمل کرد.

– نقاش تصمیم گرفت در پشت بام خانه‌اش مطالعه کند.

توجه! نظر مخالفان این مقاله را هم چاپ می‌کنیم. نظرات خود را برای ما ارسال کنید.

آمده است و یادگیری پایدار و ماندگار نیست.

نظریه‌ی «رشد شناختی» پیازه

طبق این نظریه، دوره‌ی هفت تا ۱۱ سالگی دوره‌ی عملیات محسوس یا عینی است. در این سن، کودک هنوز به وقایع قابل مشاهده وابسته است و می‌تواند مسائل قابل لمس و محسوس را حل کند. او هنوز قدرت حل مسائل انتزاعی را ندارد، در صورتی که بسیاری از مسائل کتاب کاملاً انتزاعی است. براساس نظریه‌ی «رشد شناختی»، در آموزش ابتدا باید نوع و سطح تفکر دانش‌آموز شناسایی و مطابق آن برنامه‌ریزی شود. ارائه‌ی پاسخ‌ها از سوی معلم به هیچ وجه توصیه نمی‌شود، بلکه تشویق دانش‌آموز برای پاسخ‌گویی مورد تأکید است.

نظر برونر و دیویی

البته برونر مثل پیازه مراحل رشد را با سن منطبق نمی‌داند و می‌گوید: «محیط‌های غنی آموزشی، توالی رشد را سرعت می‌بخشد و محیط‌های ضعیف و فاقد امکانات، موجبات کندی رشد را فراهم می‌کند.» اما چند درصد کودکان کشور در محیط‌های غنی آموزشی و چند درصد در محیط‌های ضعیف هستند؟ جان دیویی عقیده دارد که یادگیری فقط کسب معلومات نیست، بلکه حل مسائل محیطی روزانه است. در مقدمه‌ی کتاب آمده است: «کتاب جهت بهبود روش‌های آموزش ریاضی ... و نیازهای دانش‌آموزان طراحی شده است.» اما من نفهمیدم که چوب‌خطها در کجای زندگی امروز به کار می‌آیند یا آموختن مقدمات جدول ضرب برای کسی که معنای آن را نمی‌داند، چه نفعی دارد؟

کاستی‌های کتاب جدید

- مطالب آموزشی در کتاب بسیار پراکنده، کلی، گسترده و متنوع است.
- توالی آموزشی منطقی میان درس‌ها وجود ندارد.
- بسیاری از مطالب از سن عقلی کودکان

● از طرح مسائل خارج از توان ذهنی کودک خودداری می‌شود.

در این کتاب تصاویر لوحه‌ها دارای جزئیات بسیار زیادی است که ذکر همه‌ی آن‌ها از حوصله‌ی کلاس بچه‌ها و حتی معلم خارج است. یک سؤال از لوحه‌ی شماره‌ی یک می‌پرسم: «بچه‌ها، چند ستاره روی در کابینت وسطی ردیف بالای آشپزخانه است؟»

این سؤال‌های انتزاعی در حد فهم بچه‌ها نیست. باید لوحه‌ها با تصاویر بزرگ‌تر و جزئیات کمتری ارائه می‌شد و می‌توانست این‌گونه باشد. «بچه‌ها ستاره‌های روی در کابینت‌ها را رنگ کنند، بعد بگویند چند ستاره رنگ زده‌اند؟» چون دانش‌آموزان با رنگ زدن، هم خسته نمی‌شوند و هم بیشتر دقت می‌کنند. اصولاً طراحی لوحه‌ها دارای اشکال است؛ در لوحه‌های اول و چهارم و ششم تا هشتم و ۱۳ زندگی مرفه با میز و صندلی و مبل نشان داده شده است. به نظر شما چند درصد مردم ایران یا همین تهران چنین خانه‌هایی دارند؟ در تدریس به شیوه‌ی گشتالت، تمرین و تکرار لازمی است؛ تثبیت امر یادگیری است اما به این مقوله‌ی مهم توجهی نشده است. در این نظریه، یادگیری عبارت است از: «نقش‌گیری تصاویر ذهنی مبتنی بر نظریه‌های قبلی». چه‌گونه کودک مطلب جدیدی را بیاموزد بدون آن‌که تصویر قبلی یا پیش‌نیازی از آن داشته باشد؟ در صورتی که در هیچ کتاب پیش‌دستانی هم این مطالب نیامده است؛ مثل مربع‌های شگفت‌انگیز یا ادامه دادن الگوها (البته با این فرض که یک‌سوم بچه‌های کلاس به کلاس‌های پیش‌دستانی هم نرفته‌اند) و ما می‌دانیم که «تجارب ریاضی کودکان بسیار کم است.»

یک اصل مهم در نظریه‌ی گشتالت «عامل هم‌بستگی» است، که کمک می‌کند مطالب سریع‌تر آموخته شوند. باید عوامل زمینه‌ساز در هنگام یادگیری غنی، مرتبط، هماهنگ و مناسب باشند. رعایت توالی منطقی در نظام برنامه و تألیف محتوای کتاب‌های آموزشی بسیار ضروری است. در این نظریه معلم باید امکاناتی را فراهم کند تا دانش‌آموز، خود مسئله را حل کند یا پس از توضیح به آن برسد اما مطالب در کتاب به صورت پراکنده

- دورند و جنبه‌ی انتزاعی دارند.
- کتاب، تمرین و تکرار لازم را ندارد و باید از تمرین‌های اضافی استفاده شود.
- پیش‌نیاز لازم برای تدریس مطالب آموخته نشده است.
- تصاویر لوحه‌ها جزئیات زیادی دارد و بیشتر آن‌ها در فضای اتاق طراحی شده است.
- طراحی لوحه‌ها با زندگی بیشتر افراد جامعه تطابق ندارد.
- مطالب غیرضروری بسیاری در کتاب آمده است.
- آوردن چوب‌خطها لازم نیست؛ چون ما عده‌ها را به صورت یکی - ده‌تایی دسته‌بندی می‌کنیم نه یکی پنج‌تایی.
- به آموزش اعداد کمتر توجه شده است و در دو تمرین اعداد انگلیسی وجود دارد.
- جمع بالای ده خیلی زود شروع شده است.
- جمع سه عدد با جواب بالای ده مشکل است؟
- آموزش الگوهای ادامه دادن اعداد مثل ۶ تا ۶ تا و ... خیلی زود است.
- کتاب دارای اشکالات چاپی بسیاری است.

جستگی‌های کتاب جدید

- کتاب از سادگی قبلی خارج شده است.
- کار با خط‌کش و شابلون آموخته می‌شود.
- جمع‌های ذهنی در خور توجه و تازه‌اند.
- محور اعداد باعث تنوع می‌شود.
- جمع و تفریق با محور جالب توجه است.

بامهر بانان!

زلیخا فتحی

مدیر دبستان ۲۲ بهمن شهرستان مریوان

جشنی برای دانش‌آموزانی که نامادری دارند

بچه‌هایی هستند که به دلایلی چون فوت مادر یا طلاق، با نامادری زندگی می‌کنند. ممکن است بعضی از نامادری‌ها رفتار مناسبی نداشته باشند اما بسیاری از آن‌ها به برقراری روابط دوستانه با فرزند همسرشان علاقه‌مندند. باتوجه به این موضوع، ما هر سال در مدرسه جشنی برای نامادری‌ها برپا می‌کنیم. عنوان جشن ما «بامهربانان» است و با هدف اصلاح روابط میان نامادری و کودک برگزار می‌شود. این جشن فرصتی فراهم می‌آورد تا نامادری مورد توجه و احترام قرار گیرد و برای شناخت علایق و استعدادهای فرزندش بیشتر تلاش کند. در شروع سال تحصیلی، دانش‌آموزانی را که با نامادری زندگی می‌کنند، شناسایی می‌کنیم. علاوه بر گردآوری اطلاعاتی از این خانواده‌ها، با دانش‌آموزان نیز مشاوره انجام می‌گیرد تا شناخت بهتر و دقیق‌تری از وضعیت نامادری‌ها و کودکان به‌دست آید. بعد از مطالعات و اقدامات اولیه، با ترتیب دادن جشن، نامادری‌ها و کودکان را به مدرسه دعوت می‌کنیم. ما تجربه‌ی مثبتی از اجرای این جشن داشته‌ایم و دیده‌ایم که برگزاری آن در بهبود روابط نامادری‌ها با فرزندانشان و تغییر رفتار تحصیلی و انضباطی کودکان مؤثر بوده است. برای نمونه، امسال بعد از اتمام جشن، یکی از بچه‌ها گفت: «خانم! خیلی جالب بود.» پرسیدم: «چه چیزی؟» پاسخ داد: «برای اولین بار نامادری‌ام مرا بوسید!»

آبی یا سیاه؟

حبیب درخشان پور

آموزگار دبستان ایمان، ماه شهر

یک روز در ساعت «ریاضی»، در حال بررسی دفترهای دانش‌آموزان بودم. دیدم که دفتر یکی از آن‌ها نامرتب است. ناگهان به او گفتم: «فقط برگه‌های دفترت را سیاه می‌کنی یا چیزی هم یاد می‌گیری؟» دانش‌آموز نگاهی به من کرد و گفت: «آقا اجازه! من که با خودکار سیاه نمی‌نویسم، با خودکار آبی می‌نویسم. کجای برگه‌ی من سیاه است؟»

تجربه‌های خاص

چه مشکلاتی بر سر راه اجرای برنامه وجود دارد؟
نکته‌ی حائز اهمیت در اجرای چنین برنامه‌هایی تمرکز زیاد بر نکات مثبت و غفلت از جنبه‌های منفی است. در مدرسه‌ای با هدف ارج‌گذاری به پدر و مادر بزرگ‌ها جشنی ترتیب داده شده بود که در آن پدر بزرگ‌ها و مادر بزرگ‌ها با نوه‌هایشان حضور داشتند. عکاس مجله که برای تهیه عکس و گزارش از برنامه در جشن حاضر بود، می‌گفت: «یکی از دانش‌آموزان به من، که در حال عکاسی بودم، نزدیک شد و با گریه گفت: «پدر بزرگ و مادر بزرگ من در شهر دیگری زندگی می‌کنند و نمی‌توانند بیایند. من در این جشن تنها مانده‌ام.»
اجرای برنامه‌های خاص، ظرایف خاصی را می‌طلبد که امیدواریم مدیران و معلمان مدارس تا حد امکان به آن‌ها توجه داشته باشند، از جمله:
- مطالعه و به‌دست آوردن درک عمیق از فرهنگ و سنت‌های مردم؛
- نیازسنجی و اولویت‌بندی نیازهای عاطفی و اجتماعی دانش‌آموزان؛
- توجه کامل به ابعاد مثبت و منفی هر برنامه؛
- بررسی و تحلیل موارد نادیده و پنهان در طراحی و اجرای برنامه؛
- عدم تمرکز بر یکی دو موضوع خاص و توجه به طیف دیگر مسائل؛
- پافشاری نکردن بر تعمیم سریع برنامه به مدارس دیگر.

ابراهیم اصلانی

گاهی در مدارس برنامه‌هایی برگزار می‌شود که از آن‌ها فقط می‌توان با عنوان «تجربه‌های خاص» نام برد. گزارش نمونه‌های این برنامه‌ها معمولاً به دفتر رشد آموزش ابتدایی می‌رسد و البته در بیشتر موارد با رعایت جوانب احتیاط، در مجله چاپ هم می‌شود. این تجربه‌ها خاص‌اند؛ چرا که در فضا و محیطی اجرا شده‌اند که ما جزئیات فرهنگی و اجتماعی آن را نمی‌دانیم و نمی‌توانیم حکم به تعمیم بدهیم. واقعیت این است که برنامه‌های خاص بر اساس نیازهای موردی و موقعیتی و تا حد زیادی مبتنی بر سلیقه‌ی افراد، طراحی و اجرا می‌شوند. طراحان این برنامه‌ها هم در مقدمات و هم در اجرا به نکاتی توجه می‌کنند که به‌طور معمول، انتقال دادن آن‌ها به دیگران کار آسانی نیست. در بیشتر گزارش‌هایی نیز که از این‌گونه برنامه‌ها به دفتر مجله می‌رسد، نه توصیف مناسبی از محیط و فرهنگ وجود دارد و نه جزئیات اجرا و مجریان توضیح داده می‌شود.

در گزارش تجربه‌ی دبستان ۲۲ بهمن شهرستان مریوان، با آن که به نظر می‌رسد هدف اصلی یعنی «بهبود روابط نامادری و کودک» خوب است، اما نمی‌دانیم:

- پدیده‌ی نامادری تا چه اندازه در آن منطقه رایج است؟

- مردم نسبت به موضوع چه نگرشی دارند؟

- زن‌هایی که نامادری می‌شوند، چه نوع رفتاری دارند و آیا اصلاً حاضر

می‌شوند به‌عنوان نامادری به مدرسه بیایند؟

- جزئیات اجرای جشن چیست و پیام‌های مورد نظر چه‌گونه منتقل

می‌شود؟

ماجرای کفش و کفاشی

یک‌بار وقتی از یکی از دانش‌آموزان کلاس که روز قبل غیبت کرده بود دلیل نیامدنش را پرسیدم، گفت: «خانم! کفش‌هامونو برده بودیم کفاشی؛ به‌خاطر همین نتونستیم بیاییم مدرسه!»

چند روز بعد او دوباره غیبت کرد. فردای آن روز از او پرسیدم: «برای چه این قدر غیبت می‌کنی؟» در جواب گفت: «خانم! پرپر روز عصر آخر وقت، رفته بودم کفش پدرم را از کفاشی بگیرم. دیدم که کفش شما پیش کفاشی است. مطمئن شدم که شما به مدرسه نمی‌آیید. بنابراین، من هم تصمیم گرفتم به مدرسه نیایم!»

ماجرای علت و معلولی کفش و کفاشی این دانش‌آموز تا مدت‌ها موجب خنده در کلاس ما می‌شد.

مریم مبشری

آموزگار دبستان نبوت، بندر ماه‌شهر

تخت جمشید

شهرین صادقی

آموزگار دبستان، آبادان

اشاره

مهرگان دخترکی است هشت ساله، ریزجثه، با موهای بلند و مجعد و تا حدودی روشن. با چشمانی بادامی و بینی کوچک و سربالا (بدون صرف هزینه‌های میلیونی). او دهانی کوچک دارد و دندان‌هایی که یک درمیان ریخته‌اند و این نشان‌گذار از دنیای کودکی است. مهرگان سرشار از نشاط، شور کودکی و هوش است. لحظه‌ای خنده از لبانش دور نمی‌شود.

دخترکی که با شیرین‌زبانی‌اش باعث می‌شود گل لبخند بر لبان دوستانش شکوفه کند. قصه‌های مهرگان خیالی نیست.

مهرگان و داستان‌های او برآیندی از وجود تمام دخترگان ایران است.

برای تدریس درس «ایران» از بچه‌ها خواسته بودم از جاهای دیدنی یا مناطقی که به آن‌ها سفر کرده‌اند، تعدادی تصویر تهیه کنند و به کلاس بیاورند.

مهرگان هم تعدادی عکس از آلبوم خانوادگی خود از سفر به شیراز آورده بود و می‌خواست آن‌ها را توضیح دهد. یکی از عکس‌ها را در تخت جمشید گرفته بود و در آن عکس، بسیار شاد به نظر می‌رسید. از او خواستم که توضیحات لازم را به دوستانش بدهد. او گفت: «اینجا تخت جمشید است. ولی خانم اجازه! هر چه گشتم تخت‌او را پیدا نکردم! از جمشیدخان هم پرسیدم: پس شما شب‌ها کجا می‌خوابید؟ توی همین بیابان!» با تعجب پرسیدم: «مهرگان! جمشیدخان کیه؟ درباره‌ی چی حرف می‌زنی؟» با قیافه‌ای جدی و حق‌به‌جانب گفت: «خانم اجازه! همین جمشیدخان که همراه ما بود! اینم عکسش!» و عکسی را نشان داد. بعد ادامه داد: «خانم! جمشیدخان درباره‌ی آن‌جا خیلی چیزها می‌دانست و برای ما توضیح می‌داد.» با چند سؤال دیگر متوجه شدم که جمشیدخان اسم راهنمای آن منطقه بوده که درباره‌ی تخت جمشید توضیح می‌داده است. وقتی بچه‌ها متوجه جریان شدند، با صدای بلند خندیدند.

اشاره

تاکنون در مجله‌ی رشد آموزش ابتدایی، نمونه‌های فراوانی از تجربه‌های آموزشی آموزگاران در زمینه‌ی املاهای آموزشی را منتشر کرده‌ایم. خانم نقش، آموزگاری از استان اصفهان، در نوشته‌ای که در پی می‌آید، سعی کرده است مجموعه‌ای از املاهای آموزشی را یک‌جا به خوانندگان مجله عرضه کند.

تصویرگر: هدی حدادی

✓ **املاهای کامل کردنی:** آموزگار تعداد ۱۵ تا ۳۰ کلمه را که دارای ارزش املائی هستند در نظر می‌گیرد. این لغات می‌تواند از پنج املائی قبلی دانش‌آموزان باشد که غلط نوشته بودند. سپس جای آن‌ها را در متن آماده شده

نمونه‌هایی از املاهای آموزشی با شرحی مختصر

املا بدون ترس!

مریم عباسی

معاون آموزگار دبستان نواب اردوخان کندی
ارشق اردبیل

ارتقای آموزش املا = چند روش دیگر + ۱۱

سیمین نقش

آموزگار دبستان سما، اصفهان

نیست»: خواندن متن فقط یک بار خیلی آرام؛ پس از آن کسانی که کلمه‌ای را نشنیده‌اند، دست خود را بالا می‌برند تا تکرار شود. معلم دیکته را به صورتی می‌خواند که به نظر می‌رسد کسی در کلاس نیست (صدای بسیار آرام).

✓ **املاي کامل کن**: نوشتن کلماتی نیمه‌تمام روی تابلوی کلاس و فرصت دادن به فراگیرندگان برای تکمیل کردن کلمات با رنگ دیگر و روخوانی گروهی کلمات تکمیل شده.

✓ **گوش کن، بنویس، تصحیح کن**: آموزگار جمله‌ای را می‌گوید. پس از این که همه‌ی دانش‌آموزان جمله را می‌نویسند، همان جمله روی تابلوی کلاس نوشته می‌شود و هر دانش‌آموز جمله‌ی خود را تصحیح می‌کند.

✓ و املاهایی چون **املاي موشکی**، **سفرهای ...**

باشد
✓ **املاي کارتي - جدولی**: روی مقوایی به ابعاد ۱۳ در ۱۳ سانتی‌متر کلماتی را که دارای ارزش املايي هستند، می‌نویسیم و کلماتی را می‌خوانیم. دانش‌آموزان باید هر کلمه‌ای را که خوانده می‌شود، روی مقوا علامت بزنند.

✓ **املاي لمسی**: هر دانش‌آموز کلمه‌ای را پشت نفر جلویی می‌نویسد. نوشته‌ی حس شده توسط نفر جلویی روی کاغذ وارد می‌شود.
✓ **املاي پرده‌ای**: نوشتن روی تخته، خواندن متن نوشته شده، پوشاندن متن، نوشتن متن توسط فراگیرندگان و در پایان برداشتن پرده و مقایسه‌ی متن‌ها.

✓ **املاي من از من**: فراگیرنده درحالی که از روی متن فارسی می‌خواند، صدایش را ضبط می‌کند؛ سپس با استفاده از صدای ضبط شده به خودش املا می‌گوید.

✓ **املاي «هیچ کس در کلاس**

برای تکثیر خالی می‌گذارد. آن‌گاه برگه‌ها را در اختیار فراگیرندگان می‌گذارد. متن قرائت می‌شود و دانش‌آموزان کلمه‌های نوشته نشده را با توجه به قرائت معلم می‌نویسند (املا را کامل می‌کنند).

✓ **املاي گروهی**: در هر گروه یک نفر به دو نفر دیگر املا می‌گوید، یا یک نفر املا می‌گوید، یک نفر می‌نویسد و یا یک نفر نظارت می‌کند یا یک گروه به گروه دیگر املا می‌گوید.

✓ **املاي مشارکتی**: هر کدام از افراد قسمتی از املا را بنویسد، نفر اول به نفر دوم بدهد و به همین ترتیب ادامه یابد. به هر گروه می‌گوییم با هم خانواده، متضاد و... جمله بسازند. پس از این کار، هر گروه به ترتیب جملات را بخوانند و دیگران بنویسند.

✓ **املاي مشورتی**: با ۱۰ کلمه‌ی داخل قوطی کبریت جمله‌سازی می‌کنند، داستانی می‌نویسند که پیام اخلاقی - اجتماعی داشته

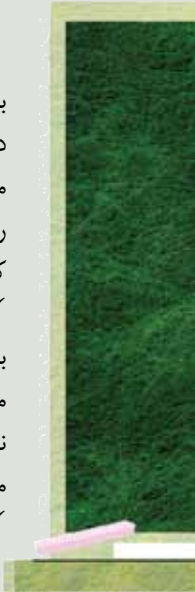
دهند. مانند:

- بابا ... داد
- ایرانی ... است.
- ... کدو می‌کارد.
- مادر با ... آمد.
- کریم ... است.

با این کار، دانش‌آموزان بدون ترس کلمه‌هایی را که یاد گرفته‌اند یا بلدند، در جاهای خالی می‌گذارند.

اگر این روش همراه با دیگر روش‌های جذاب املا به کار برود، باعث می‌شود دانش‌آموزان چیزهای بیشتری یاد بگیرند.

یکی از روش‌های عملی من در تدریس و به ویژه درس دیکته، گفتن «املاي بدون اضطراب» است که پس از گذشت حدود دو ماه از سال تحصیلی آغاز می‌شود. در این هنگام دانش‌آموزان تعداد قابل توجهی از کلمه‌ها را یاد گرفته‌اند. ناگفته نماند که املا، فقط تقریر کلمات کتاب یا کلمات خودساخته نیست که دانش‌آموزان پایه‌ی اول (و البته دیگران) با اضطراب و تحمل فشار روحی آن را بنویسند و از ترس این که درست نوشته‌اند یا نه، ندانند چه کار کنند! من برای جلوگیری از ایجاد اضطراب در بچه‌ها، هرچند گاه یک بار جملاتی را که بخشی از آن‌ها اقتاده است، در حکم املا به دانش‌آموزان می‌دهم و از آن‌ها می‌خواهم که کلمه‌های مناسب را در جایی که به نظرشان درست می‌آید، قرار

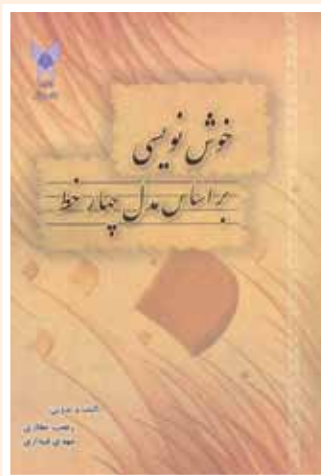
خوش نویسی بر اساس مدل چهارخط

مؤلفان: مهدی قیداری، رفعت عطاری
ناشر: دانشگاه آزاد اسلامی - واحد میانه
(نمبر ۰۴۲۳-۲۲۲۷۲۹۰)
نوبت چاپ: اول، بهار ۱۳۹۱
قیمت: ۳۰۰۰۰ ریال

در کشوری مانند ایران به دلیل قرابت تاریخی خط با نقاشی و تذهیب، خط و خوش نویسی یک هنر به شمار می آید. اهمیت خط از نظر تأثیرات فردی و اجتماعی بسیار است. این تأثیر گذاری ها خود به خود به حوزه ی تعلیم و تربیت نیز راه می یابد و خوب یا بد نوشتن دانش آموزان یا آموزگاران، می تواند بر چگونگی یادگیری سایه افکند.

خوش نویسی بر اساس مدل چهارخط، تلاشی است از مهدی قیداری و رفعت عطاری از فرهنگی های خلاق شهر میانه. آن ها پس از سال ها تدریس و دقت در خط و نوشته های دانش آموزان ابتدایی و به ویژه پس از نوشته شدن کتاب های درسی به شیوه ی نستعلیق و تحریری بر آن شده اند که در کنار آموزش خط، در زمینه ی درست نویسی آن هم کوشش کنند و رهنمود دهند. اما چرا کتاب و مؤلفان بر چهارخط تأکید دارند؟ در نوشتن خط نستعلیق، خطوط زمینه به سه تانه و گاهی بیشتر هم می رسد. تعداد خطوط زمینه به ارتفاعی بستگی دارد که برای نوشتن کلمه ی مورد نظر باید از خط زمینه وجود داشته باشد. به اعتقاد مؤلفان خط زمینه ای که بیشترین ترکیبات را در بر گرفته است در اصل چهارخطی است که خط انتهایی، خط کرسی آن به شمار می آید. به عقیده ی قیداری، مخاطبان با مطالعه ی این کتاب، که در چهارفصل تدوین شده است، به تفاوت ها و برتری های شیوه ی چهارخط در امر آموزش خط نستعلیق به کودکان اقرار خواهند کرد.

قیداری، آموزگار فعال میانه ای است که برای اثبات طرح خوش نویسی مبتنی بر چهارخط، بسیار کوشیده است. در سال های قبل، در چندین نوبت مطالب و گفت و گو هایی از وی در مجله ی رشد آموزش ابتدایی منتشر شده است.

اشاره

خواندن خلاق و به عبارت دیگر خواندن همراه با درک مطلب، کودک را در همه ی درس ها کمک می کند. در حال حاضر دانش آموزان به خاطر سبک مکانیکی مهارت های خواندن، در یادگیری مطالب بیش از درک مطلب، به حفظ کردن آن ها بسنده می کنند. مشکل بسیاری از دانش آموزان در یادگیری ریاضی، علوم یا درس های علوم انسانی هم ضعف آن ها در درک مطلب است. به عبارتی، آنان متن را به روش خلاق نمی خوانند. در مقاله ی حاضر، مشکلات تغییر رسم الخط کتاب فارسی ابتدایی از نسخ به نستعلیق، که حاصل تجارب مؤلف در مناطق آموزشی استان اردبیل، به ویژه منطقه ی ارشق است، مورد بررسی قرار گرفته است. رشد آموزش ابتدایی آماده است دیدگاه های مخالفان این مقاله و نیز نتایج سایر پژوهش ها را در این زمینه منتشر کند.

پاسخ دفتر برنامه ریزی و تألیف کتاب های درسی به این نوشته را در یکی از شماره های بعد خواهید خواند.

بدم شعر بگویم، بدم قصه بخوانم
 بدم شاکه گل را بدم هدیه به مادر
 بدم لانه بسازم بزم پیش کبوتر
 بدم آینه باشم، بدم راست بگویم
 بدم پاک و مرتب، بزم شانه به مویم
 بدم مردم دنیا، همه را دوست بدارم
 بدم روی لب تو، گل لجنجنگارم
 اشین علا

علی اکبر عبدالله زاده

کارشناس ارشد تکنولوژی آموزشی، آموزگار

حروف الفبا به حفظ طولی وار ظاهر کلمات می پردازند و قادر به هجی کردن کلمات و خواندن حروف کلمات به صورت جداگانه نیستند. بی شک، این دانش آموزان کلمه سازی و ترکیب حروف را به سختی انجام می دهند. در برخی موارد حتی مشاهده شده است که دانش آموز پایه ی پنجم ابتدایی متأسفانه قادر به خواندن الفبای فارسی نیست و نیروی خود را صرف حفظ کردن ظاهر کلمات می کند (روزنامه ی جام جم، ۱۴ فروردین ۸۴).

می دانیم که از نظر **گانیه** مهارت های ذهنی شامل تمیز (تشخیص)، مفهوم سازی، قاعده و حل مسئله است. این مهارت ها سلسله مراتبی هستند و دانش آموزی قادر است به مهارت های بالای ذهنی دست یابد که مهارت های قبلی را به خوبی کسب کرده باشد (فردانش، ۱۳۸۹). بنابراین، وظیفه ی طراحان آموزشی این است که مراحل مهارت های ذهنی را به گونه ای در کتاب های درسی طراحی کنند که کسب مهارت های ذهنی از سطوح پایین تا بالا عملی شود. پیچیده کردن رسم الخط نوشتاری کتاب فارسی ابتدایی منجر به ناتوانی دانش آموزان ضعیف در کسب زیربنایی ترین مهارت ذهنی می شود. ناتوانی دانش آموزان در تشخیص حروف الفبای فارسی در رسم الخط جدید، صدمات جبران ناپذیری را به خودپنداره ی پیشرفت تحصیلی کودکان و شخصیت آن ها وارد می کند. می دانیم که خودپنداره ی تحصیلی دانش آموزان به برداشت کودک از وضعیت تحصیلی خود اشاره دارد (سیف، ۱۳۸۹).

دانش آموز ضعیفی که چندین بار در خواندن شکل های مختلف و پیچیده ی حروف الفبا که به صورت نستعلیق در کتاب آمده است، با شکست مواجه می شود و نمی تواند شکل های پیچیده و کج حروف را از هم

بررسی پیامدهای منفی رسم الخط نستعلیق در کتاب های «فارسی» ابتدایی بر دانش آموزان ضعیف و کم توان

خط نستعلیق، تلفیق درس فارسی با درس هنر، حروف چینی یا نگارش دستی متن انشا با خط نستعلیق، تصحیح رسم الخط مشق ها و املاهای نوشته شده، برگزاری نمایشگاه خط نستعلیق از دست نوشته های بچه ها، تشویق دانش آموزان در کلاس و مراسم صبحگاه، اما آیا این راه حل ها بر تمام دانش آموزان و در تمام مناطق آموزشی کشور تأثیر یکسانی دارد؟

آیا تغییر رسم الخط کتاب فارسی ابتدایی روی همه ی دانش آموزان تأثیر مثبت داشته است؟

بی شک هر گونه طراحی آموزشی، به ویژه در دوران حساس ابتدایی، باید مبتنی بر پژوهش هایی باشد که صحت و سقم آن را بارها آزموده باشند تا تأثیرات مخرب و مضر آن به حداقل کاهش یابد (فردانش، ۱۳۸۸).

آن چه مسلم است، رسم الخط قدیمی کتاب فارسی ابتدایی برای دانش آموزان ضعیف با پیچیدگی کمتری همراه بود؛ در حالی که رسم الخط جدید کتاب فارسی با شکل های پیچیده و کج و معوج حروف، تأثیرات جبران ناپذیری بر روحیات دانش آموزان ضعیف در پایه های ابتدایی گذاشته است؛ به گونه ای که در بیشتر موارد دانش آموزان به جای یادگیری

در نظام آموزشی کشور ما آموزش فارسی در واقع مجموعه ای چند بعدی و شامل آموزش زبان و ادبیات، خط و دستور زبان فارسی است. هم چنین اهداف جزئی تری مانند آشنایی با تاریخ و فرهنگ ایران و جهان را دنبال می کند. از این رو اگر آموزگاران در میان این اهداف به هدف افزایش مهارت خواندن نگاه خاصی نداشته باشند، این مهارت در بچه ها بهبود نمی یابد. آشنا نبودن با نوع نگارش کتاب فارسی اول ابتدایی (خط نستعلیق) مشکلات خواندن را مضاعف کرده است. بررسی تغییر رسم الخط نسخ به نستعلیق در دوره ی ابتدایی نشان می دهد که دانش آموزان در تشخیص و خواندن حروف با نگارش نستعلیق و به خصوص ترکیب واژه ها یا هجی ها، مشکل دارند. مکث طولانی، غلط خوانی و حذف حروف در خواندن از مشکلات اساسی آنان در قرائت فارسی است. هم چنین کلماتی را که به سختی می خوانند، هنگام نوشتن آن ها نیز دچار مشکل می شوند (روزنامه ی ایران، شماره ی ۴۴۰۷). برای حل این مشکلات راه های متعددی پیش بینی شده است؛ از جمله هم خوانی درس های فارسی به صورت بلندخوانی، استفاده از روش مشارکت در یادگیری، آموزش اصول نگارش خط نستعلیق، استفاده از متون داستانی و ساده به

تشخیص دهد، به تدریج احساس عدم کفایت می‌کند و اعتماد به نفس خود را از دست می‌دهد. گذشت زمان و تکرار این وضعیت در کلاس و خانه باعث می‌شود دانش آموز ابتدایی به درماندگی آموخته شده که بدترین حالت مفهوم خودپنداره‌ی تحصیلی است، روی آورد. در واقع، دانش آموز ابتدایی فکر می‌کند هر کاری بکند، نمی‌تواند این حروف را تشخیص دهد، پس یا در کلاس به گوشه‌گیری روی می‌آورد یا از مدرسه فرار می‌کند. البته برخی از این دانش آموزان نیز که نگران موفقیت خود در مدرسه و به‌ویژه در آزمون‌های مدرسه هستند، به حفظ کردن ظاهر کلمات می‌پردازند؛ بی‌آنکه حروف الفبای فارسی را بشناسند (روزنامه‌ی همشهری، شماره‌ی ۸۸۰۳).

در کتاب‌های تکنولوژی آموزشی آمده است که یکی از اصول بدیهی یک رسانه یا کتاب آموزشی، ساده بودن آن است (فردانش، ۱۳۸۸). ساده کردن رسم‌الخط نوشتاری کتاب فارسی ابتدایی، باعث افزایش قدرت تشخیص و یادگیری بهتر حروف الفبای فارسی در دانش آموزان می‌شود. این امر به نوبه‌ی خود اعتماد به نفس کودک را افزایش می‌دهد و در نتیجه، تلاش او برای یادگیری محتوای مطالب، که رکن اصلی هر آموزشی است، نیز افزایش می‌یابد.

افزایش مهارت خواندن در دانش آموزان باعث ارتقای مهارت نوشتاری خواهد شد. همچنین بهبود مهارت خواندن به افزایش درک مطلب در درس فارسی و سایر دروس کمک خواهد کرد. با بهتر شدن توانایی و مهارت خواندن، حس اعتماد به نفس در دانش آموزان تقویت می‌شود و تلاش آنان برای موفقیت دوچندان خواهد شد (سیف، ۱۳۸۹). بنابراین، لازم است رسم‌الخط کتاب‌های درسی در مقاطع مختلف، به‌ویژه در دوره‌ی ابتدایی، با توجه به ساده بودن و قدرت درک مخاطب، طراحی و نگارش شود. الگوهای تدریس و ارزش‌یابی در مدارس، به‌ویژه در درس فارسی، مبتنی بر درک مطلب باشد و این‌گونه الگوها به معلمان معرفی شود و آنان به اجرای آن تشویق

شوند (ایران، شماره‌ی ۴۴۰۷).

در یک بررسی که نگارنده در سال ۱۳۹۰ و در مناطق روستایی ارسق اردبیل با دانش‌آموزانی که پنج سال تمام را با رسم‌الخط جدید سپری کرده بودند انجام داد، نتایج زیر به‌دست آمد:

● خط تحریری دانش‌آموزان قوی که با رسم‌الخط نستعلیق آموزش دیده بودند با دانش‌آموزانی که با رسم‌الخط قدیمی (نسخ) آموزش دیده بودند، تفاوتی نداشت.

● دانش‌آموزان ضعیفی که با رسم‌الخط جدید آموزش دیده بودند، قادر به روخوانی ساده‌ی مطالب کتاب نبودند. همچنین، این دانش‌آموزان به‌ویژه در مناطق دوزبانه، مثل منطقه‌ی اردبیل، به هیچ‌وجه نمی‌توانستند مطالب را درک کنند. این در حالی است که دانش‌آموزان ضعیفی که با رسم‌الخط قدیمی آموزش دیده بودند، نه تنها قادر به روخوانی مطالب بودند بلکه حتی موفق به درک مطلب برخی از مطالب آسان درس نیز می‌شدند.

● احساس اعتماد به نفس دانش‌آموزان ضعیف که با رسم‌الخط جدید آموزش دیده بودند، در پی ناتوانی در تشخیص گوناگونی شکل‌های حروف به شدت کاهش یافته بود و در نتیجه از انگیزه و شور و شوق آن‌ها برای مدرسه کاسته بود (عبداله‌زاده، ۱۳۹۰).

● خوش‌خطی به عنوان یک هدف فرعی در نظام آموزشی هر کشوری مطرح شد. بدخطی دانش‌آموزان در کشور ما علل دیگری دارد که در زیر به آن‌ها اشاره خواهد شد و با رعایت این موارد مسلماً خط دانش‌آموزان نیز بهبود خواهد یافت. پس نباید هدف اصلی درک مطلب و افزایش مهارت درک مطلب و در نتیجه، کسب موفقیت بیشتر دانش‌آموز را فدای هدف فرعی خوش‌خطی کرد.

پیشنهادهایی برای رفع مشکل در کتاب‌های فارسی ابتدایی

یکی از ویژگی‌هایی که در طراحی یک رسانه‌ی آموزشی باید مورد توجه قرار گیرد، لزوم ساده بودن رسانه است (فردانش،

۱۳۸۸) بنابراین، به طراحان آموزشی توصیه می‌شود که در طراحی کتب فارسی ابتدایی با توجه به این اصل، از رسم‌الخط نسخ، که از خوانایی بالایی برخوردار است، استفاده کنند و رسم‌الخط فعلی، یعنی نستعلیق با توجه به پیچیدگی شکل حروف و هم‌چنین پیچیدگی خوانایی و تشخیص توسط دانش‌آموزان پایین‌تر از متوسط و ضعیف از کتاب‌های درسی ابتدایی حذف گردد. یکی از اصلی‌ترین اهداف دوره‌ی آموزش ابتدایی پرورش قدرت روان‌خوانی و درک مطلب خلاقانه دانش‌آموز است که این امر خطیر تنها در صورت گرایش مثبت یک دانش‌آموز به رسانه‌ی آموزشی تحقق می‌یابد (همان). دانش‌آموزان ضعیف و کم‌توان و حتی متوسط اول ابتدایی که با هزاران امید و آرزو وارد مدرسه می‌شوند، از همان ابتدا که با شکل‌های گوناگون، پیچیده و کج حروف روبه‌رو می‌شوند، به علت ناتوانی در تشخیص و خواندن و نوشتن این حروف روحیه‌ی خود را می‌بازند و این مطمئناً صدمات جبران‌ناپذیری به سرنوشت آن‌ها وارد می‌آورد. در حالی که به‌کارگیری رسم‌الخط نسخ باعث می‌شود که دانش‌آموزان اول ابتدایی متوسط و حتی ضعیف که در بدو ورود با این شکل‌های ساده‌ی حروف روبه‌رو می‌شوند، به تدریج بر اثر یادگیری این حروف ساده اعتماد به نفس یافته و آمادگی یادگیری مطالب بیشتر و درک مطلب خلاقانه را پیدا کنند که این امر نیز به نوبه‌ی خود پیشرفت کلی آن‌ها را در زندگی سبب می‌شود (روزنامه‌ی همشهری، ۸۸۰۳).

منابع

۱. روزنامه‌ی ایران، شماره‌ی ۴۴۰۷، ۲۰/۱۰/۸۸، صفحه‌ی ۱۹ (زنگ اول)
۲. روزنامه‌ی همشهری، شماره‌ی ۸۸۰۳، ۱۱/۱۰/۸۹، صفحه‌ی ۱۳
۳. روزنامه‌ی جام‌جم، شماره‌ی ۱۴ فروردین ۸۴/خبر آنلاین، یکشنبه ۸۴/۱/۱۴
۴. سیف، علی‌اکبر؛ روان‌شناسی تربیتی، تهران، سمت، ۱۳۸۹.
۵. فردانش، هاشم؛ مبانی نظری تکنولوژی آموزشی، تهران، سمت، ۱۳۸۹.
۶. فردانش، هاشم؛ طراحی نظام‌های آموزشی، تهران، سمت، ۱۳۸۹.
۷. عبدالله‌زاده، علی‌اکبر؛ بررسی تأثیر رسم‌الخط نستعلیق در کتاب‌های فارسی بر میزان درک مطلب دانش‌آموزان دختر و پسر مدارس ابتدایی منطقه‌ی ارسق اردبیل، دانشگاه پیام نور گرمی، ۱۳۹۰.

روش‌های انفجاری در تدریس

محمد حسین ملکیان

آموزگار دبستان شهیدمدنی، شهرضا

نگاه نکنید

پیش از ورود دانش‌آموزان به کلاس، روی تکه‌هایی از کاغذ چند جمع و تفریق می‌نویسم. سپس روی کاغذهایی به رنگ دیگر، جواب آن‌ها را می‌نویسم و کاغذها را داخل نیمکت‌های دانش‌آموزان قرار می‌دهم. دانش‌آموزان پس از پیدا کردن کاغذها، جمع یا تفریق را می‌خوانند و بعد جواب خود را پیدا می‌کنند.

نخود نخود، هر که رود خانه‌ی خود

روی زمین تعدادی دایره می‌کشم و در هر کدام یکی از عدد‌های یک تا نه را می‌نویسم. سپس کارت‌هایی را که روی هر کدام چند شکل کشیده شده است، به گروهی از دانش‌آموزان می‌دهم تا با خواندن شعر «نخود نخود، هر که رود خانه‌ی خود» در دایره‌ها قرار بگیرند.

پیام‌های هوایی

روی تکه‌هایی از کاغذ چند کلمه را جداگانه می‌نویسیم. سپس هر تکه کاغذ را به صورت موشک کاغذی درمی‌آوریم و به سوی دانش‌آموزان پرتاب می‌کنیم. دانش‌آموزی که موشک را بگیرد، باید آن را باز کند، کلمه‌ی داخل آن را بخواند و با آن جمله بسازد.

بادکنک‌ها را بترکانید

آموزگار روی هر کاغذ یک جمله که برای گفتن املا در نظر گرفته شده است، می‌نویسد. هر کاغذ را داخل یک بادکنک قرار می‌دهد و آن را باد می‌کند. سپس بادکنک‌ها را یکی‌یکی به طرف دانش‌آموزان می‌فرستد. دانش‌آموزی که بادکنک را می‌گیرد، آن را می‌ترکاند و کاغذ داخلش را باز می‌کند و جمله‌ی آن را با صدای بلند می‌خواند. به همین ترتیب، همه‌ی جمله‌های املا خوانده می‌شود و در پایان، آموزگار به دانش‌آموزان املا می‌گوید.

منصوره متولی

آموزگار دبستان شمس، گرمسار

بیسکویت در خدمت آموزش

یا خوردنی‌های دیگر داشتند، خواستم که خوراکی‌هایشان را با دوستانی که بیسکویت گرد آن‌ها میان دانش‌آموزان تقسیم شده بود، شریک شوند. بچه‌ها با راهنمایی من، همه‌ی بیسکویت‌های خود را از وسط نصف کردند. آن‌گاه قطر را معرفی کردم و ضمن بازی، محیط بیسکویت‌ها را هم محاسبه کردیم. آن روز هم می‌توانستم محیط دایره را به کمک بیسکویت‌های گرد آموزش دهم و هم بچه‌ها از فضای توأم با شادی و خنده‌ی کلاس لذت بردند.

در تدریس «ریاضی» به موضوع محیط دایره رسیده بودم. وقتی تدریس را آغاز و قطر و شعاع را به بچه‌ها معرفی کردم، با نگاه‌های کنجکاوانه و میهوت آن‌ها روبه‌رو شدم. معلوم بود که مفهوم محیط دایره را به درستی نفهمیده‌اند. روزهای قبل دیده بودم که بسیاری از آن‌ها برای وعده‌ی خوراکی میان روزی خود، بیسکویت می‌آوردند و شکل بعضی از بیسکویت‌ها گرد است. از آن‌ها خواستم بیسکویت‌های گردشان را به من بدهند. بسته‌ها را باز کردم و به هر کس یک بیسکویت گرد دادم. از آن‌هایی که بیسکویت‌های غیر گرد

زنگ گنجشک

اکرم احمدی

آموزگار دبستان شهیدزمانی
روستای فتح‌آباد، ناحیه‌ی چهار تبریز

داستان گروهی بچه‌ها

روزی برف می‌بارید. گنجشکی وارد کلاس شد. همه ترسیدند و فریاد کشیدند. گنجشک از ترس، این‌جا و آن‌جا می‌پرید و نفس نفس می‌زد. همه‌ی دانش‌آموزان می‌خواستند آن را بگیرند اما گنجشک بی‌چاره راه خروج را پیدا نمی‌کرد. هر کاری کردیم بیرون نرفت و دوباره برگشت و روی لوله‌ی گاز کلاس نشست و از آن‌جا به بچه‌ها نگاه کرد. حتی روی کتاب مهدی نیز خراب‌کاری کرد. کلاس شلوغ شد و پرند روی کلاه یکی از بچه‌ها پرید. خانم معاون آمد و گفت: «گناه دارد؛ کاری بهش نداشته باشید.» تا این‌که معلم هم وارد کلاس شد. پنجره را باز کردیم تا حیوان بیرون برود اما نرفت. معلم گفت: «بچه‌ها نترسید؛ تا حالا گنجشک کسی را نخورده است.» بعد تصمیم گرفتیم به کمک هم داستانی برای این پرند بنویسیم. پس از تمام شدن درس و نوشتن داستان گنجشک به کمک معلم، دیدیم که گنجشک بالای تخته‌سیاه نشسته و در گرمای کلاس، ما را تماشای کند.

نبودند) در بخش فعالیت‌های ویژه، داستان‌سازی گروهی را تدریس کرده بودم. فکری به ذهنم رسید؛ از بچه‌ها خواستم از فرصت به دست آمده استفاده کنیم و برای گنجشکی که وارد کلاس شده، داستانی بنویسیم. به این ترتیب که هر یک از بچه‌ها جمله‌ای از داستان را بگویند و من آن را روی تخته‌سیاه یادداشت کنم. اولین جمله‌ی داستان را خودم به این ترتیب روی تخته‌سیاه نوشتم: «روزی گنجشکی وارد کلاس شد.» بعد هر یک از بچه‌ها به نوبت جمله‌ای مربوط به این داستان را گفت و من آن را روی تخته‌نوشتم تا داستانی شکل گرفت و با همفکری بچه‌ها نام داستان را «زنگ گنجشک» انتخاب کردیم و آن را به عنوان یک واحد کار عملی «داستان‌سازی» در پوشه‌ی کار بچه‌ها قرار دادیم.

این داستان را برای شما می‌فرستم تا شاید تجربه‌اش مورد استفاده‌ی همکاران محترم قرار گیرد. آخر سال وقتی از بچه‌ها خواستم بهترین و شیرین‌ترین خاطره‌ی خود را بنویسند، بیشتر بچه‌ها خاطره‌ی آن روز را به عنوان بهترین خاطره معرفی کردند.

با سرد شدن هوا و باریدن برف، معاون آموزشگاه باقی‌مانده‌ی لقمه نان‌های بچه‌ها را خیس می‌کرد و در گوشه‌ی حیاط مدرسه می‌ریخت تا گنجشک‌هایی که روی دیوار مدرسه می‌نشستند، غذایی برای خوردن داشته باشند. این کار بسیار خوب بود ولی مشکلاتی برای مدرسه و کارکنان به وجود می‌آورد؛ از جمله خراب‌کاری روی خودروها و تجهیزات مدرسه و ورود نابه‌هنگام این پرندگان به کلاس‌های درس. روزی بعد از زنگ تفریح وارد کلاس شدم. گنجشکی وارد کلاس شده بود و بچه‌ها قصد بیرون کردن آن را داشتند. با ورود به کلاس بچه‌ها را به آرامش دعوت کردم. زنگ تاریخ بود؛ هر چه فکر کردم ربطی بین موضوع درس و گنجشک وارد شده به کلاس پیدا نکردم تا از این فرصت برای تدریس استفاده کنم. به هر نحوی بود حواس بچه‌ها را از گنجشک به درس معطوف و کلاس را شروع کردم. چند روز بعد همین اتفاق تکرار شد. حیوان بی‌چاره از بس خود را به در و دیوار کلاس کوبیده بود، بی‌حال روی لوله گاز کلاس افتاده بود. زنگ قبل در درس «بخوانیم» (اگر دیگران

